

A gyógyszerészet történetéből

PHARMACOPOEA HUMORICA, 1930

DR. HALMAI JÁNOS

Az első hivatalos gyógyszerkönyv 1498-ban jelent meg *Ricettario Fiorentino* címen Firenzében. A középkorban és azutáni évszázadokban *Antidotarium*-ok, *Dispensatorium*-ok alapján készítette a *Pharmacopola* vagy az *Apothecarius* gyógyszeréit. Az utóbbi évszázadokban *Pharmacopoea* névvel illetik a gyógyszerkönyveket.

Ezek számát gyarapította eggyel néhai Lovasy Ödön gyógyszerész, aki Baján 1930-ban kiadta a *Pharmacopoea Humorica*-t, melyben a gyógyszerész munkája közben előforduló egyes szakkifejezéseket eredeti rajzaival, karikatúráival, illusztrálva elevenítette meg. A mű kiadásához nagy reményeket fűzött, amelyek azonban nem váltak be. Az érdekes munkában korabeli öltözetben látjuk megelevenedni az akkori élet egyes szokásait és tipikus alakjait.

Néhai dr. Horváth Jenő gyógyszerész-igazgató hagyatékából származó egyetlen példány, a volt *Ernyey József Gyógyszerész Múzeum* birtokába jutott. Ennek lapjairól készült fotokópiák alapján ismertetem a „Humoros gyógyszerkönyv”-et, mely mint egyedülálló ritkaság nemzetközi viszonylatban is méltó érdeklődésre és elismerésre tart számot. Előbb azonban a szerzőről emlékezem meg.

*

Lovasy Ödön 1882 januárjában született szüleinek Kócspuszta nevű birtokán a Heves megyei Kócson.

Többen voltak testvérek. A gyerekek gimnáziumba Kalocsán jártak, közülük 1962-ben még négyen éltek, Kalocsán 2 nővére és Dezső fivére élt, ki szintén gyógyszerész volt. Ákos nevű fivére Tata-Tóvároson lakott, onnan Ácsra került, tehetségesen rajzolt és festett.

Érettségi után kérte édesapját, de az nem engedte, hogy művészi pályára lépjen. Közben tudócsúshurutot kapott, amit Göbersdorffban és különböző helyeken kuráltatott. Ezért csak két évvel később került a kolozsvári egyetemre. A diploma megszerzése után megismételte apja előtt kérését, de ő hallani sem akart arról, hogy fia művészi pályára lépjen, szinte beteg lett még a gondolatától is és azt ígérte, hogy megvon minden anyagi segítséget fiától, ha nem engedelmeskedik.

Gyakornoki éveit és segédi idejét valószínűleg a pesti Diana gyógyszertárban töltötte. Ez időben ismerkedett meg művészekkel, köztük Sarkady festőművésszel is, akinek szintén beteg volt a tüdeje és ebbe bele is halt. Sarkady nagy hatással volt rá, nagy barátság fejlődött köztük és sokat tanult tőle. Ilyen példa után, támasz nélkül nem volt annyi bátorsága, hogy szíve szerinti pályát cseréljen, mert mindig félt, hogy ismét jelentkezik a betegség. Pedig igazi tehetsége is lett volna hozzá.

Édesapja 1907-ben megvette számára Baján az

Üdvözítőhöz címzett — mai éjjel-nappalos — reáljogú gyógyszerésztárat kedve és tiltakozása ellenére. Itt hol mint bérlő, hol mint gondnok működött. Beletörődött sorsába, de lelke mélyén mindig az ecset után vágyott.

Az első világháború után hűségesen kitartott helyén. A családnak ez volt egyetlen vagyona és így különösen az infláció alatt egyetlen támasza volt szüleinek.

Sok rajza hamar elkerült kezéből, mert jóbarátai vagy pajtásai elkérték, könnyen odaadta. Tartós örömet szerzett neki a *Pharmacopoea Humorica* rajzolása és a maga tervezett rézkarlevonógéppel való munka. Szép reményeket fűzött hozzá, ami bizony nem vált be. Egyik képét például *Toronyai* nagyon megdicsérte. Erre igen büszke volt. Rajzolt továbbá a *Kacska* című helyi éklapnak is. Ebből sajnos egyetlen példányra sem tudtam szert

PHARMACOPOEA HUMORICA

EDMUNDUS LOVASY

PIRNET ET SCULPTOR

EDMUNDUS LOVASY

MAESTER PHARMACIAE

1930. FEBRUARIUS

A *Pharmacopoea Humorica* címlapja

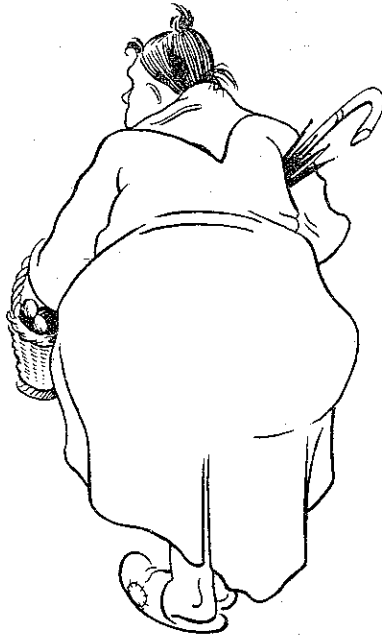
A címlapról (1. kép) megtudjuk, hogy első kiadás. Ez arra utal, hogy szerzője második kiadásra is gondolt, amelyet ő vagy más, arra hivatást érző gyógyszerész vagy más rajzolóművész adott volna ki; esetleg több szerző közös munkájával bővítve jelenhetett volna meg, egyén, testület, egyesület vagy társaság kiadásában. Közli azt is a szerző, hogy nemcsak rajzolta, hanem véste is (píxít et sculpsit). A megkapó ügyes emblémában a gyógyítás ősi jelképeit, a kígyót és a kelyhet harmónikusán egészíti ki a toll, mellyel a tartalomra illetőleg kivitelre utalt a művész.

tenni. Sem a Múzeumban, sem a levéltárban, nincs belőlük, ismerősöknél sem került elő.

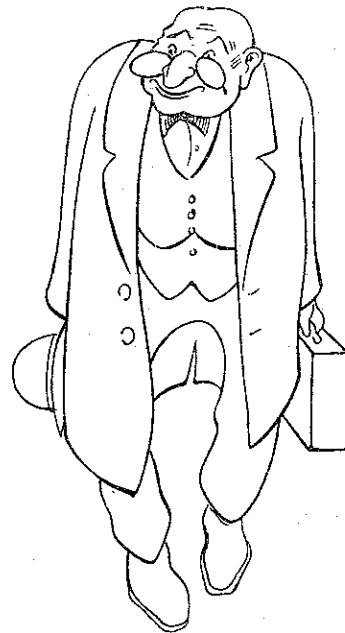
Egyaránt foglalkozott olajfestéssel, karikatúra- és tollrajzolással, kedvelte a magyaros hímzőmintákat is, művészien fotografált. Minden vágyával erősen vonzódott egész életében a festőművészet felé. Szűkebb hazájában több alkalommal rendezett

Gyermekük nem volt, özvegye Schneider József gyógyszerészhez ment férjhez Jelenleg Csanádpalotán laknak

„Gyógyszerészi körökben mint kollégát és mint jóbarátot is igen nagyon becsülték és szerették.

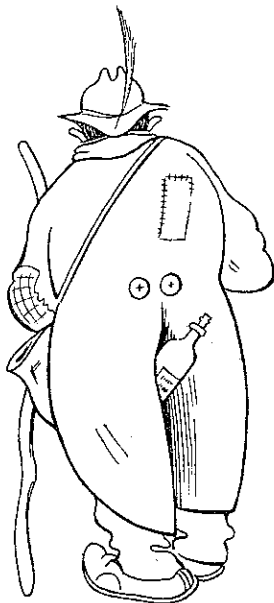

Dosis maximalis — A legnagyobb adag

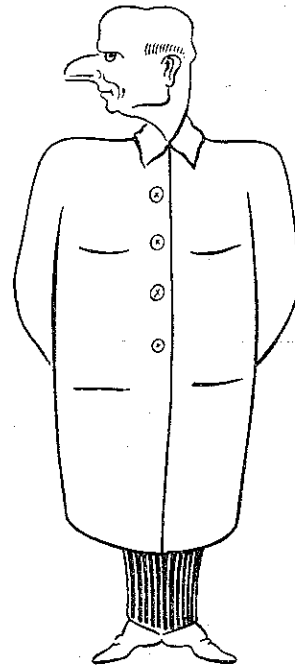

Mercurius dulcis — Az ügynök

Mercurius volt a régi rómaiaknál a kereskedők, ügynökök, vándorok, utazók pártfogó istene; olykor a személyekre is értelmezték. Képünkön negédes mosolyú ügynököt látunk, aki felkeresvén a gyógyszerárakat, kínálta kiváló áruit, melyeknél jobbat és olcsóbbat senki másnál nem lehetett kapni. [A *Mercurius dulcis* egyébként a kalomel (*Hydrargyrum chloratum mite*) régi neve]

Vitrum adlatum — Hozott üveg

Aquila alba — A fehér sas

kiállítás képeiből. Horváth Jenő igen melegen emlékezik meg róla a „Magyar gyógyszerészek és művészek” című értékes és ritkaságszamba menő munkájában, melyet a Kis Akadémia 1943. nov. 29-i ülésén adott elő gazdagon illusztrált anyaggal.

Lovasy 1934 januárjában halt meg Baján. Feleségének Miháts Margit családjának kriptájában alussza örök álmát.

Sasorrú gyógyszerész-főnököt látunk, aki szigorú tekintettel, hófehér köpenyben vigyáz a gyógyszerár forgalmának lendületes menetére. A sasorrú tekintet nemcsak bizonyos szigorúságot, hanem finálisan tehetséget is tükrözni kíván. A hófehér, gyüretlen munkaköpeny pedig azt, hogy a fizikai és manuális munkában nem vett részt a főnök, legfeljebb a National-kassza végösszegét tekintette meg gyakrabban. Utasításával azonban hamar készen volt; legfőbb volt előtte a minél magasabb bevételi összeg (Az *Aquila alba* elnevezés még az alkémisták korából származik; a bölcsek kövének is volt egyik neve; a *Hydrargyrum chloratum mite*-t jelölték vele)

Nála ismeretlen volt a kenyéririgység. Izig-véríg gavallér volt gondolkodásban és magatartásban, művészlelek volt" írja róla egykori tanítványa Bernhart Ernő gyógyszerész Nagybaracsán.

РЕЗЮМЕ

Покойный фармацевт из города Бая Едён Ловаши, который умел хорошо рисовать, приготовил большое количество прекрасных карикатур и в 1930 году в городе Бая на самодельном офортно-пробопечатном станке выпустил первое издание „Pharmacopoea Humorica“. Он отличным чутьём изобразил отдельные операции примененные в фармацевтике, старинные названия лекарств и профессиональные выражения, фигурами и в среде которые соответствовали юмористическому духу эпохи. На 12 листах изображены следующие темы: De-

(Budapesti Orvostudományi Egyetem, Gyógynövény és Drogismereti Intézet, Bpest, VIII, Üllői út 26.)

Érkezett: 1966. II. 18.

EGY 170 ÉVES KATONAI PHARMACOPOEÁRÓL

DR. TAKÁTS LÁSZLÓ

A volt osztrák-magyar monarchiában az állandó hadsereg megszervezése a XVIII. sz. közepén fejlődött be, a hadsereg egészségügyi szolgálatát az 1780-as évek végén. A katonai gyógyszerellátás rendszerét csak a század utolsó évtizedében építették ki. Megelőzőleg a hadseregnek nemcsak gyógyszerrel, hanem háború esetén még gyógyszerészekkel történő ellátása is polgári szervek részéről történt (Kirchenberger, Takáts [12, 24]). A néhány katonai- és várkórház gyógyszerelőlése nem tudta az igényeket kielégíteni, így a csapatok beszerzéseiket nagyrészt polgári gyógyszer-tárakból eszközölték. 1779-ben az udvari haditanács szerződést kötött Natorp gyógyáru nagykereskedővel és ettől kezdve az ő lerakataiból, patikáiból kellett a szükséges egészségügyi anyagokat beszerezni [5]. A polgári részről történő gyógyszerellátás természetesen magával hozta, hogy a hadsereg orvosai és gyógyszerészei minden vonatkozásban a polgári pharmacopoeára voltak utalva.

A különböző ezredek gyógyszerelőléseiben, de még a kórházakban sem volt egységes összeállítású gyógyszerkészlet. Egy-egy nagyobb gyakorlattal rendelkező orvos vagy orvosok jegyzékszerűen (Miskolczy [17]), vagy betegségnemenként sorolja fel a katonaságnál alkalmazott szereket (Minderer, Pringle, Schaarschmidt [16, 21, 22]). Ochmen már nemcsak a szükséges gyógyszereket írja le, hanem egy kis gyógyszer-rendelési útmutatót is ad (Ein kurzgefasstes Dispensatorium), amelyben a recept, a készítés és az indikációk is megtalálhatók [18]. Az önálló és egységesen szervezett gyógyszerelőléshoz az első komolyabb lépést a hivatalos katonai gyógyszerkatalógus kiadása jelentette Schultheisz és Tardy [23] 1765-ből ismerteti a magyar származású Peken (Paeken, Pecken) által összeállított első orosz katonai pharmacopoeát, amely lényegében az ezredek gyógyszerkészletét foglalta magában. Fontana [3] következetesen katalógusnak nevezi, annak ellenére, hogy az ezredek-

sis maximalis, Vitrum adlatum, Mercurius dulcis, Aquila alba, Linimentum volatile, Nitritum album и его жена Draco mitigatus, Качественный анализ, Количественный анализ, Decoctum, Infusum, Statim, Спектральный анализ

ZUSAMMENFASSUNG

Ödön Lovasy, ehemaliger Apotheker von Baja, war ein hervorragender Karikaturist. Mit seiner selbstkonstruierten Ätzmaschine stellte er 1930 in Baja die I. Auflage der Pharmacopoea Humorica zusammen, in welcher die einzelnen Arbeitsvorgänge und Begriffe der Pharmazie in einer zeitgemässen humoristischen Weise veranschaulicht wurden (z. B. Dosis maximalis, Vitrum adlatum, Mercurius dulcis, Aquila alba, Linimentum volatile, Nihilum album und Gemahlin, Draco mitigatus, Qualitative Analyse, Quantitative Analyse, Decoctum, Infusum, Statim, Spectralanalyse usw.).

nél használt receptek és a sebészi műszerek leírását is tartalmazta. Az első hivatalos orosz polgári gyógyszerkönyv 1778-ban jelent meg, Magyar Kossa [15] szerint, ugyancsak Peken szerkesztésében. Egy évvel később már ezzel együtt adták ki az új Pharmacopoea Castrensis Rossica-t, továbbra is csak az ezred gyógyszerkészletét tartalmazó cikk- és árjegyzéket (destinatur nartheicii singularum legionum). Párossor bevezetés szerint, nagyobb katonai gyógyszer-táraknak a polgári pharmacopoea szerint kellett dolgozni. Az osztrákok 1778-ban megjelent katalógusa (Catalogus de rerum in den Feldapotheken befindlichen Medicamenten... [6]) már a hadsereg teljes gyógyszerkincsét felöleli. Véleményem szerint, az első orosz és a későbbi osztrák katalógus is a gyógyszerkönyv kialakulásában csak egy-egy fokozatot jelentenek, de még nem tekinthetők katonai pharmacopoeáknak.

A katonai gyógyszerügy irányítását és ellátását fokozatosan vette kezébe a hadsereg. A bécsi Katonasebészi Akadémia (Josephinum) kémia-botanika tanárát 1784-ben a gyógyszer-tárak igazgatójának nevezték ki (Apotheken-Direktor), akinek meghatározott időközökben a nagyobb gyógyszerlerakatokat és a kórházi patikákat ellenőriznie kellett (Brambilla [2]). Katalógusok a későbbiekben is jelentek meg, mégis az önálló pharmacopoea kialakítása felé újabb előrehaladás 1789-ben történt, amikor Brambilla összeállításában megjelent az első egészségügyi szolgálati szabályzat [1]. Az új szabályzat I. kötet XIV. fejezetében a hadseregnél működő gyógyszerészek köteleit rögzítették, a II. kötet azonos fejezetében pedig elég részletes utasításokat adtak a katonaoorvosok számára a gyógyszer-rendelésre, tárolásra, elszámolásra és igénylésre vonatkozóan. Újtásként jelenik meg 62 típusrecept (formulae medicinales, Arzneiformeln) a bécsi fő-katonakórház bevált gyakorlatából, amelyek használatát a szabályzat más katonakórházak részére is előírta. A szabályzathoz csatolt katalógus az előzőkkel szemben csök-